

INWAZJA ROSJI NA UKRAINĘ W POLSKICH
DZIENNIKACH OPINII *RZECZPOSPOLITA*
I *GAZETA WYBORCZA*

Rafał Leśniczak

 orcid.org/0000-0003-0099-4327

Instytut Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ABSTRACT

Russia's Invasion of Ukraine in the Polish Opinion Dailies *Rzeczpospolita* and *Gazeta Wyborcza*

The aim of the article was to reconstruct the image of the initial stage of the full-scale Russian invasion of Ukraine, and the time immediately preceding it, in the Polish opinion dailies *Gazeta Wyborcza* and *Rzeczpospolita*. It was verified which of the interpretive frame, as defined by Holli Semetko and Patti Valkenburg, was the dominant one, which *tópoi* (natural vs. cultural) dominated in the research sample and how the number and exposure of press texts were changing, alongside the intensity of press coverage regarding the Russia's war in Ukraine. The content analysis method, the framing analysis concept, the priming concept and the *locus communis* concept were used in the research. The frame of conflict and the frame of human affairs were the dominant frames in Polish opinion dailies. *Rzeczpospolita* also noted a high degree of saturation of publications with the economic consequences frame. Cultural *tópoi* prevailed over natural ones. The most numerously represented natural *tópoi* were: the right to freedom and security, human dignity, the right to life, while the cultural *tópoi* were: the politics of superpowers, the economic consequences of war, migration and refugees. The greatest interest of Polish dailies in Russia's war in Ukraine took place just after February 24, 2022, whilst the "freshness effect" decreased only slightly with the passage of time. The article increases the cognitive value in the area of research on the image of Russia's invasion of Ukraine in the Polish opinion press.

Keywords: Polish opinion dailies, invasion, Russia, framing, *tópoi*, priming

Wprowadzenie

Inwazja Federacji Rosyjskiej na terytorium państwa ukraińskiego 24 lutego 2022 r. istotnie wpłynęła na światową agendę medialną (Fernández, Vandendriessche, Saz-Carranza, Agell, Franco 2023, s. 463–485; Pavlik 2022, s. 1–17), w tym także na polską agendę mediów opinii (Demel 2022, s. 209–225; Przybysz-Stawska 2022, s. 1322–1341). Należy jednak podkreślić, że początek agresji rosyjskiej nastąpił w 2014 r. i związany był z aneksją Krymu przez Federację Rosyjską z naruszeniem wszelkich norm prawa międzynarodowego (Baluk 2020, s. 203). Odnotowuje się publikacje analizujące obraz medialny pierwszych tygodni wojny Rosji w Ukrainie w ogólnopolskich tygodnikach opinii, które zgodnie ze swoją specyfiką, komentują i osadzają wydarzenia w szerszym kontekście wydarzeń (Demel 2022, s. 209–225; Przybysz-Stawska 2022, s. 1322–1341). Obecne są w literaturze przedmiotu prace badawcze analizujące wizerunek wojny w mediach społecznościowych (Skucha 2023, s. 149–176). Nie do pominięcia są także prace poświęcone kreacji wizerunku wojny w mediach za pomocą przekazów dezinformacyjnych (Musiał-Karg, Łukasik-Turecka 2023, s. 13–38; Kreft, Boguszewicz-Kreft, Hliebowa 2023, s. 1–21). Jak dotąd odnośnie do okresu bezpośrednio poprzedzającego agresję Rosji na Ukrainę oraz pierwszych tygodni wojny nie podjęto jednak analiz medioznawczych treści publikowanych na łamach ogólnopolskich dzienników opinii, których reakcja na bieżące wydarzenia polityczne jest odmienna od relacji tygodników opinii, ponieważ specyfika dzienników wyraża się w codziennej aktualizacji wydarzeń. Warto również zauważyć, że w polskich badaniach prasoznawczych obejmujących początkową fazę wojny na Ukrainie w 2022 r. nie wykorzystano koncepcji *primingu* i arystotelesowskiej koncepcji *tópoi*. Podjęta zatem w niniejszym artykule analiza teksów prasowych opublikowanych na łamach *Rzeczpospolitej* i *Gazety Wyborczej* wypełnia lukę badawczą w obszarze empirycznych badań nad wizerunkiem prasowym inwazji Federacji Rosyjskiej na suwerenne państwo.

Metodologia

Materiał badawczy stanowiły teksty prasowe drukowanych wersji dzienników *Rz* i *GW*, w których odnotowano przynajmniej jedno z następujących słów, w dowolnej formie gramatycznej: „wojna”, „Ukraina”, „Rosja”, „inwazja”. Powyższe tytuły prasowe w *Rankingu ogólnym. Top 15* Instytutu Monitorowania Mediów z marca 2023 r. zajmują czołowe miejsca: *Gazeta Wyborcza* – pierwsze miejsce, zaś *Rzeczpospolita* – szóste (IMM 2023). Z kolei w klasyfikacji *Top 10. Tytuły prasowe GW* zajęła pierwsze miejsce, zaś *Rz* – drugie (tamże). Wysoka opiniotwórczość wybranych do analizy tytułów prasowych potwierdzana jest przez licznych przedstawicieli dziedziny nauk społecznych (Adamik-Szysiak 2018, s. 81–82; Mikosz 2019, s. 240–261; Piątek 2011, s. 83–97; Kuca 2017, s. 77). By tekst prasowy mógł zostać włączony do próby badawczej, musiał odnosić się tematycznie do agresji Rosji na Ukrainę. Tym samym wykluczono te publikacje prasowe, w których jedynie akcydentalnie występowało

jedno z powyższych słów kluczowych, a *de facto* nie miały związku z tematyką wojny. Zakres czasowy analizy objął okres od 1.02.2022 do 31.03.2022, czyli czas bezpośrednio poprzedzający agresję Federacji Rosyjskiej (24.02.2022) oraz pierwsze tygodnie wojny (Asadzade, Izadi 2022). Kryteria analizy spełniło 1148 tekstów opublikowanych w *Rz* i 550 tekstów w *GW*, łącznie 1698 tekstów. Jednostkę analizy stanowił jeden tekst prasowy.

Cel artykułu sprowadza się do próby odpowiedzi na pytania badawcze:

1. W jakiej głównej perspektywie badawczej polskie dzienniki opinii zaprezentowały inwazję Rosji na Ukrainę (perspektywa konfliktu, ludzkich spraw, ekonomii, moralna, odpowiedzialności)?
2. Które z toposów (naturalne vs. kulturowe) dominowały w próbie badawczej?
3. W jaki sposób była realizowana funkcja *primingu* w *Rzeczpospolitej* i *Gazecie Wyborczej* (fluktuacja liczby tekstów dotyczących wojny na Ukrainie oraz ich ekspozycyjność)?
4. W badaniach posłużono się metodą analizy zawartości prasowej, koncepcją ramowania (*framing analysis*), koncepcją torowania (*priming*), jak również arystotelesowską koncepcją toposów (*locus communis*).

Framing potraktowano jako narzędzie koncepcyjne umożliwiające mediom przekazywanie informacji wraz z zaproponowaną odbiorcom interpretacją zakomunikowanego problemu, sytuacji, newsa. Technika ramowania wybiera pewne określone aspekty rzeczywistości w celu zwiększenia ich wyrazistości, eksponując je niejako na pierwszym planie, by pomóc użytkownikom mediów je zlokalizować, dostrzec, zidentyfikować (Semetko, Valkenburg 2000, s. 93–94; Goffman 1974, s. 21; Pan, Kosicki 1993, s. 55–75). W podjętej analizie, korzystając z dotychczasowych prac Roberta Entmana (2004, s. 26–28), Holli Semetko, Patti Valkenburg (2000, s. 95–96), wyróżniono następujące ramy interpretacyjne: konfliktu (*conflict frame*), ludzkich spraw (*human interest frame*), ekonomiczną (*economic consequences frame*), moralności (*morality frame*), odpowiedzialności (*responsibility frame*).

Przyjęto założenie, że każda publikacja mogła zostać zaklasyfikowana do jednej albo kilku ram interpretacyjnych bądź do żadnej z nich. Każdej z wyszczególnionych *frames* przyporządkowano cztery podstawowe właściwości, które autor uznał za podstawę określenia stopnia nasycenia tekstu prasowego daną ramą¹.

Pytania weryfikujące dla ramy konfliktu były następujące: 1. Czy tekst prasowy wyrażał jakąś formę sporu, konfliktu, antagonizmu lub wojny pomiędzy narodem ukraińskim/politycznymi liderami Ukrainy a Federacją Rosyjską? 2. Czy publikacja ukazywała liderów politycznych/władze państwowe zaangażowane w wojnę jako stawiające sobie wzajemnie zarzuty, oskarżenia o destabilizację czy eskalację konfliktu? 3. Czy w tekście prasowym obecne były wulgaryzmy, obraźliwe słowa, aroganckie, sarkastyczne lub prowokujące terminy do osób/liderów politycznych/

1 Odwołano się do propozycji metodologicznej Marka Palczewskiego. Zob. Palczewski 2011, s. 36–37.

instytucji zaangażowanych w próbę deeskalacji konfliktu? 4. Czy zaprezentowano argumentację państw zaangażowanych w konflikt?²

Celem weryfikacji obecności ramy ludzkich spraw sformułowano następujące pytania:

1. Czy inwazja Rosji na Ukrainę została ukazana w perspektywie wpływu na konkretną osobę – żołnierza, obywatela Unii Europejskiej, obywatela Rosji etc.?
2. Czy publikacja prasowa odwoływała się do procesów personalizacji, tj. indywidualnej perspektywy, lub miała wymiar osobowy (związany z osobą wymienioną z imienia i nazwiska)?
3. Czy w tekście prasowym odnotowano wyrażenia językowe odzwierciedlające osobiste uczucia jego autora?
4. Czy tekst prasowy odnosił się do prywatnych lub osobistych wątków życia opisywanych osób?

Dla ramy ekonomii sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Czy tekst prasowy prezentował inwazję Rosji na Ukrainę w kategoriach ekonomicznych?
2. Czy publikacja zawierała informacje związane z bilansem zysku i strat w kontekście pełnoskalowej agresji Rosji na Ukrainę?
3. Czy w tekście prasowym dominowała perspektywa wartości rynkowych i ekonomicznych?
4. Czy w tekście odnotowano wpływ kwestii ekonomicznych na życie osób zaangażowanych bezpośrednio lub pośrednio w pełnoskalową inwazję Rosji na Ukrainę?

Do pytań weryfikujących ramę moralną zaliczono następujące:

1. Czy wojna Rosji w Ukrainie została zaprezentowana w tekstach prasowych w perspektywie zasad etycznych bądź nakazów moralnych (np. w odniesieniu do chrześcijańskiego Dekalogu)?
2. Czy w publikacji prasowej odnotowuje się wypowiedzi liderów religijnych bądź osób o wysokich kwalifikacjach moralnych?
3. Czy autorzy publikacji prasowych proponują rozwiązanie konfliktu zbrojnego na podstawie zasad religijnych, moralnych bądź nakazów etycznych?
4. Czy działania głównych protagonistów tekstu prasowego oceniane są w perspektywie dobra i zła?

Ramie odpowiedzialności przyporządkowano następujące pytania badawcze:

1. Czy tekst prasowy stawiał pytanie o odpowiedzialność liderów politycznych za doprowadzenie do wojny Rosji w Ukrainie?
2. Czy publikacja wskazała konsekwencje, które powinny spotkać osoby odpowiedzialne za inwazję Federacji Rosyjskiej na Ukrainę?
3. Czy tekst prasowy wskazał propozycje rozwiązania kryzysu?

2 Wypowiedzi i działania polityczne liderów państw wspierających Rosję potraktowano jako wypowiedzi i działania polityków Rosji, z kolei wypowiedzi i działania polityczne liderów państw wspierających Ukrainę potraktowano jako wypowiedzi i działania Ukrainy.

4. Czy w artykule prasowym wskazano osobę bądź instytucję, która podjęłaby się odpowiedzialności i zdołałaby zaprowadzić sprawiedliwy pokój na Ukrainie?

W analizie pominięto warstwę ilustracyjną artykułów prasowych, a skoncentrowano się wyłącznie na warstwie tekstowej. Należy również podkreślić, że w podjętych badaniach dołożono wszelkich starań, aby cechowała je logiczność, cierpliwość, dokładność i wytrwałość (Lisowska-Magdziarz 2004, s. 77). Celem upewnienia się, że poszczególne kategorie klucza w ramach badanych cech są rozłączne, pełne i jednoznaczne, przeprowadzono badanie pilotażowe. Próba objęła 150 tekstów, co stanowi nieco ponad 13 proc. materiału. Współczynnik zgodności *reliability coefficient* (CR) między dwoma kodowaniami w próbie pilotażowej wyniósł 0,95³. W konsekwencji nie odnotowano potrzeby korekty klucza kategoryzacyjnego po pilotażu (Krippendorff 2004, s. 411–433).

Dla Arystotelesa topos oznaczał miejsce lub przestrzeń w sztuce, w której mówca może szukać dostępnych środków perswazji (Aristotle 1991, s. 45). Zdaniem Piotra Studnickiego (2018, s. 153) toposy dotyczą idei uważanych za oczywiste i co do których autor i czytelnicy zwykle są zgodni. Służą one dziennikarzowi i mediom opinii jako przesłanka rozumowania i baza w argumentacji. Jak zauważa Damian Zakrzewski (2015, s. 359–360), toposy w retoryce pomagają odnaleźć to, co służy przekonywaniu słuchacza. Szczególnie istotne są toposy osobowe (m.in. pochodzenie, narodowość, ojczyzna, płeć, wiek), które ułatwiają konstruowanie argumentacji opartej na toposach. Niemniej istotne okazują się toposy rzeczy (m.in. przyczyny, sposobu, miejsca, podobieństwa, okoliczności) (Zakrzewski 2015, s. 360–361). Z kolei Jakub Lichański (2022, s. 119) twierdzi, że oratorzy antyczni posługiwali się toposami ze względu na pełnioną przez nie funkcję unifikującą mówcę i audytorium.

W analizie przyjęto rozumienie toposów za Norberto Gonzálezem Gaitano (2008, s. 12), który traktuje toposy jako rodzaj argumentów użytych w każdej argumentacji, działających jak pytania umożliwiające poszukiwanie argumentów i kontrargumentów. W opracowanej przez siebie typologii hiszpański medioznawca wyodrębnia toposy naturalne (antropologiczne) oraz kulturowe (ideologiczne). *Tópoi* naturalne opisują kondycję ludzką w jej stałych transkulturowych. Są „schematami argumentacyjnymi odpowiadającymi podzielanej świadomości lub nieświadomości strukturze społecznej, jako głęboko zakorzenione we wspólnej naturze człowieka” (Leśniczak 2022b, s. 46). Natomiast *tópoi* kulturowe oznaczają sposób, w jakim toposy antropologiczne realizują się historycznie w danej kulturze i jak ją kształtują, przynajmniej w jego najczęstszych przedstawieniach realizowanych przez dominującą mentalność. Toposy kulturowe realizowane są w zasadniczej mierze poprzez kulturę zmediatyzowaną. Ich poznanie oznacza m.in. rozumienie funkcjonowania i zasadności istnienia stereotypów, znaczenia dominującej ideologii, sposobu promocji określonych wartości i wzorców tożsamości kulturowej (Blackledge 2005, s. 67–68; Leśniczak 2022a, s. 188). Toposy mają potencjał epistemiczny w wynajdywaniu i odkrywaniu

3 Współczynnik CR wyliczono, biorąc pod uwagę, że liczba decyzji zgodnych w trakcie obydwu kodowań to: $M = 2850$, liczba decyzji w pierwszym kodowaniu $N1 = 3000$, liczba decyzji w drugim kodowaniu $N2 = 3000$ ($CR = 2M / (N1 + N2)$). Por. Lisowska-Magdziarz 2004, s. 81.

argumentów w dyskursie, co należałoby łączyć z obszarem retorycznego *inventio* (Ulmer 1994, s. 33, 70; Miller 2000, s. 130–146).

W celu zdiagnozowania realizacji funkcji torowania wykonano analizę ilościową następujących cech: liczba tekstów, ich ekspozycyjność oraz powtarzanie się danej cechy z najbardziej intensywnym nasileniem (cykliczność). Autor przyjął definicję *primingu* autorstwa Ewy Nowak-Teter, która, korzystając z prac Shanto Iyengara i Donalda Kindera, traktuje torowanie jako „używanie przez odbiorców komunikacji kryteriów, standardów służących do oceny rzeczywistości politycznej, których rolę pełnią kwestie najbardziej dostępne w mediach” (Nowak 2012, s. 117; por. także Nowak-Teter 2020, s. 299). Stopień realizacji funkcji torowania w odniesieniu do medialnych reprezentacji agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę wyraża się w wynikach badań empirycznych, tj. liczbie tekstów prasowych dotyczących wojny Rosji w Ukrainie, które ukazały się w analizowanych dziennikach opinii, określeniu miejsca (numeru strony dziennika), w którym podjęto temat wojny, a także próbie odpowiedzi na pytanie o intensywność relacji prasowych dotyczących inwazji w okresie bezpośrednio poprzedzającym dzień 24.02.2022 (1–24.02.2022), bezpośrednio następującym po dniu inwazji (25.02–13.03.2022) i w nieco dalszej perspektywie (14–31.03.2022).

Wyniki analizy

Analiza frames

Tabela 1 prezentuje wskaźnik nasycenia ramami tekstów prasowych (wyrażony w punktach procentowych), określający, jak często publikacje odpowiadały pozytywnie na pytania postawione w badaniach.

Tabela 1. Wskaźnik nasycenia ramami tekstów prasowych (wyrażony w punktach procentowych)

Ramy/tytuł prasowy	Rz (N = 1148)	GW (N = 550)
Rama konfliktu	30,77	26,55
Rama ludzkich spraw	31,27	33,82
Rama ekonomii	30,62	13,50
Rama moralna	12,41	18,05
Rama odpowiedzialności	14,46	16,55

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 1 wskazuje, że najczęściej występującymi ramami interpretacyjnymi w przypadku Rz były następujące: ludzkich spraw (31,27 proc.), konfliktu (30,77 proc.), ekonomii (30,62 proc.), zaś w dalszej kolejności rama odpowiedzialności (14,46 proc.) i rama moralna (12,41 proc.). Jeśli chodzi o GW, najliczniej reprezentowana była rama ludzkich spraw (33,82 proc.) i konfliktu (26,55 proc.). Z kolei wskaźnik nasycenia

tekstów prasowych *Gazety Wyborczej* ramą moralną, następnie odpowiedzialności i ekonomii nie przekraczał 20 proc., wynosząc odpowiednio: 18,05 proc., 16,55 proc. i 13,5 proc. W *GW* stopień nasycenia tekstów ramą ludzkich spraw i rama konfliktu był, podobnie jak w *Rz*, najwyższy (odpowiednio 33,82 proc. i 26,55 proc.).

Tabele 2–6 prezentują liczbę pozytywnych odpowiedzi na pytania w poszczególnych *frames*.

Tabela 2. Rama konfliktu

Pytania badawcze	Rz (N = 1148)	GW (N = 550)
Pytanie nr 1	976	375
Pytanie nr 2	391	157
Pytanie nr 3	15	10
Pytanie nr 4	31	42
Suma pozytywnych odpowiedzi	1413	584
Suma możliwych pozytywnych odpowiedzi	4592	2200

Źródło: opracowanie własne.

Rama konfliktu w analizowanych periodykach uwidoczniła się zasadniczo w relacjonowaniu agresywnej polityki Rosji wobec Ukrainy i NATO oraz w przywoływanych wypowiedziach liderów politycznych, zawierających wzajemne oskarżenia stron konfliktu. Rosja przedstawiona została jako mocarstwo stawiające zarzuty Zachodowi dotyczące ingerencji w jej wewnętrzne sprawy oraz wspierania „nazistowskiego” rządu Ukrainy, z drugiej zaś strony medialny obraz liderów świata zachodniego cechuje postawa pomocy Ukrainie broniącej swojej suwerenności (Radziwiłowicz 2022, s. 2). Analizowane dzienniki zwracały również uwagę na aroganczką i sarkastyczną narrację rosyjskich polityków, a także na merytoryczną i miejscami dość emocjonalną argumentację własnych racji (Lorenz 2022, s. 5).

Tabela 3. Rama ludzkich spraw

Pytania badawcze	Rz (N = 1148)	GW (N = 550)
Pytanie nr 1	704	311
Pytanie nr 2	490	301
Pytanie nr 3	170	101
Pytanie nr 4	72	31
Suma pozytywnych odpowiedzi	1436	744
Suma możliwych pozytywnych odpowiedzi	4592	2200

Źródło: opracowanie własne.

Rama ludzkich spraw wyrażała się w prezentowaniu historii konkretnych osób, na których życie miała wpływ agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Najczęściej

osoby te (m.in. żołnierze, politycy, dziennikarze, eksperci, obywatele świata zachodniego i Rosji) były prezentowane przez dzienniki z imienia i nazwiska (Urzędowska 2022, s. 3; Stec 2022, s. 24). Autorzy publikacji prasowych sporadycznie stosowali komunikację perswazyjną, a także nieczęsto prezentowali wątki z prywatnego życia opisywanych osób. Zdarzyły się jednak teksty zawierające słowa emocjonalne, jak choćby publikacja „Władze bez zahamowań”, prezentująca wywiad z prodemokratycznym rosyjskim politykiem Leonidem Gozmanem na temat działań putinowskiego państwa (Gozman 2022, s. 10–11).

Tabela 4. Rama ekonomii

Pytania badawcze	Rz (N = 1148)	GW (N = 550)
Pytanie nr 1	350	71
Pytanie nr 2	71	75
Pytanie nr 3	415	40
Pytanie nr 4	570	111
Suma pozytywnych odpowiedzi	1406	297
Suma możliwych pozytywnych odpowiedzi	4592	2200

Źródło: opracowanie własne.

Publikacje, którym przypisano ramę ekonomii, zaprezentowały inwazję Rosji w perspektywie ekonomicznej, koncentrując uwagę czytelnika na kwestiach bilansu zysków i strat, reakcji rynku walut, indeksach giełdowych, notowaniach surowców, potencjalnych kosztach odbudowy zniszczonej przez wojnę Ukrainy, nakładach na zbrojenia (Popiołek 2022, s. 14; Mazurkiewicz, Iglewska 2022, s. A1).

Tabela 5. Rama moralna

Pytania badawcze	Rz (N = 1148)	GW (N = 550)
Pytanie nr 1	521	361
Pytanie nr 2	10	12
Pytanie nr 3	8	4
Pytanie nr 4	31	20
Suma pozytywnych odpowiedzi	570	397
Suma możliwych pozytywnych odpowiedzi	4592	2200

Źródło: opracowanie własne.

W analizowanym materiale prasowym odnotowano wyrazistą obecność ramy moralnej wyrażającej się w kategorii wolności, bezpieczeństwa, godności człowieka, wartości nienegocjowalnych, prawa do życia, sprawiedliwości, wolności słowa⁴.

4 Szerzej na ten temat w części artykułu dotyczącej analizy antropologicznych *tópoi*.

W publikacjach *Rz* i *GW* nie odnotowano stanowiska papieża Franciszka i innych liderów religijnych w sprawie wojny Rosji w Ukrainie. Był jednak głos reprezentantów Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze oraz ludzi świata nauki, kultury i sztuki (Andruchowicz 2022, s. 16; Tumidalski 2022, s. A10). Sporadycznie w tekstach prasowych pojawiły się propozycje rozwiązania konfliktu zbrojnego na bazie zasad religijnych, moralnych lub etycznych. Podobnie nieczęsto działania głównych protagonistów publikacji oceniano w perspektywie dobra i zła.

Tabela 6. Rama odpowiedzialności

Pytania badawcze	<i>Rz</i> (N = 1148)	<i>GW</i> (N = 550)
Pytanie nr 1	481	260
Pytanie nr 2	81	24
Pytanie nr 3	74	60
Pytanie nr 4	28	20
Suma pozytywnych odpowiedzi	664	364
Suma możliwych pozytywnych odpowiedzi	4592	2200

Źródło: opracowanie własne.

W ramie odpowiedzialności sytuowały się publikacje poszukujące odpowiedzi na pytania o przyczyny wojny Rosji w Ukrainie, o odpowiedzialność liderów politycznych za agresję Rosji i o możliwości zaprowadzenia sprawiedliwego pokoju wraz z możliwością włączenia w przyszłości Ukrainy w struktury Unii Europejskiej i NATO (Bielecki 2022a, s. A1; Warzecha 2022, s. A7).

Analiza antropologicznych i kulturowych tópoi

Analiza wyróżnionych *frames* w kontekście agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę umożliwiła identyfikację pięciu antropologicznych *tópoi* dotyczących ludzkiej natury oraz 10 kulturowych. Do tekstu prasowego, w którym odnotowano obecność toposów naturalnych, przyporządkowano jeden dominujący. Podobną zasadę przyjęto w odniesieniu do toposów kulturowych. Toposy naturalne odnotowano ogółem w 960 publikacjach, co stanowi 56,54 proc. próby badawczej, z kolei toposy kulturowe w 1345 publikacjach, co stanowi 79,21 proc. próby badawczej. Do toposów antropologicznych najczęściej obecnych w analizowanym materiale prasowym należały: prawo do wolności i bezpieczeństwa, godność człowieka i prawo do życia. Z kolei najliczniej reprezentowanymi toposami ideologicznymi w próbie badawczej były następujące: polityka mocarstw, ekonomiczne następstwa wojny, migracja i uchodźstwo. Szczegółowe wyniki ilościowej analizy wyróżnionych toposów prezentują tabele 7 i 8.

Tabela 7. Liczba toposów naturalnych w *Rzeczpospolitej* i w *Gazecie Wyborczej*

Topos/tytuł prasowy	<i>Rzeczpospolita</i>	<i>Gazeta Wyborcza</i>	Ogółem
Prawo do wolności i bezpieczeństwa	207	130	337
Godność człowieka	131	99	230
Prawo do życia	109	51	160
Sprawiedliwość	71	60	131
Wolność słowa	88	14	102
Ogółem	606	354	960

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 8. Liczba toposów kulturowych w *Rzeczpospolitej* i w *Gazecie Wyborczej*

Topos/tytuł prasowy	<i>Rzeczpospolita</i>	<i>Gazeta Wyborcza</i>	Ogółem
Polityka mocarstw	302	90	392
Ekonomiczne następstwa wojny	288	41	329
Migracja i uchodźstwo	112	70	182
Polityka zagraniczna Ukrainy	88	19	107
Nadużywanie władzy i przywództwa politycznego	55	45	100
Mediatyzacja wojny	60	21	81
Polaryzacja polityczna w Polsce	48	31	79
Relacje historyczne i społeczno-polityczne Rosji i Ukrainy	21	10	31
Russkij mir	20	8	28
Religia a polityka	8	8	16
Ogółem	1002	343	1345

Źródło: opracowanie własne.

Autor omówi sposób rozumienia wyżej wyszczególnionych i najczęściej występujących toposów wraz z wybranymi reprezentatywnymi przykładami tekstów prasowych.

Prawo do wolności i prawo do bezpieczeństwa są międzynarodowymi normami prawnymi. Należy je traktować jako prawa przyrodzone, nienabywalne, niezbywalne, wynikające z godności osoby ludzkiej (Piechowiak 2003, s. 46). Artykuł 5 „Europejskiej konwencji praw człowieka” z 4.11.1950, włączając powyższe prawo do podstawowych praw człowieka, ustanawia wolność od zatrzymania oraz bezpieczeństwo przed arbitralną ingerencją w wolność osobistą (Gołębiowska, Woźnica 2019, s. 132). W personalistycznej wizji człowieka wolność polega na tym, że człowiek aktem własnego wyboru sam może potwierdzić albo zanegować tę prawdę, którą, poznawszy, sam za prawdę uznał własnym aktem poznania, potwierdzając jednocześnie wobec siebie samego jej normatywną moc (Styczeń 2011, s. 90). W opinii

Kariny Marczuk celem bezpieczeństwa człowieka jest „godne trwanie, przetrwanie i rozwój jednostek w demokratycznym państwie prawa”, zaś do podstawowych źródeł zagrożeń *human security* należą: państwo, procesy globalizacyjne, katastrofy naturalne i zmiany klimatyczne (Marczuk 2014, s. 41).

Zagadnienie wolności i bezpieczeństwa odnosi się także do państwa i stosunków międzynarodowych. Pojęcie bezpieczeństwa jest stanem, w którym nie odnotowuje się zagrożenia dla istnienia państwa i jego demokratycznego ustroju. Wyraża się ono w trosce o suwerenność zamieszkanego terytorium stanowiącego całość polityczną i gospodarczą, w integralności terytorialnej państwa i w jego potencjale obronnym (Karp 2009, s. 108–109, za: Zięba-Załućka 2014, s. 412). Stanisław Sulowski zauważa, że:

bezpieczeństwo w wolności znaczy zdecydowanie więcej niż skuteczne realizowanie zadań państwa, w tym zagwarantowanie porządku publicznego. Powinno się to odbywać w taki sposób, aby wypełnianie tych zadań nie ograniczało praw i wolności jednostek. W tym kontekście można założyć, że wolność potrzebuje pewnej dozy bezpieczeństwa, a więc, aby żyć w wolności potrzebujemy bezpieczeństwa, odwrotnie zaś: bezpieczeństwo bez wolności prowadzi do państwa autorytarnego lub totalitarnego (Sulowski 2016, s. 13–14).

Polski politolog podkreśla jednocześnie, że państwo realizując wolność i bezpieczeństwo działa w odmienny sposób:

W przypadku bezpieczeństwa zadanie państwa będzie polegało na ochronie dóbr prawnych w sferze prywatnych stosunków oraz na niedopuszczeniu do ingerencji innych podmiotów w sprawę jednostki. Oznacza to aktywną rolę państwa oraz jego instytucji, wyrażającą się w działalności ustawodawczej, orzecznictwie i administrowaniu. Jeśli chodzi z kolei o wprowadzanie w życie wolności, rozumianej szczególnie w sensie negatywnym, to państwo nie musi się tu wykazywać aktywnością – powinno tylko powstrzymać swoją reakcję lub tak działać, aby żaden organ władzy publicznej nie ingerował i nie ograniczał działań jednostki. A skoro prawo przewiduje ograniczenia wolności, to tylko tak, by ustanowione przepisy nie ograniczały istoty wolności (Sulowski 2016, s. 14).

Liczne publikacje *Rzeczpospolitej* i *Gazety Wyborczej* relacjonowały na reporterski sposób sytuację ludności cywilnej Ukrainy po zbrojnej agresji Rosjan, eksponując jej niezbywalne prawo do życia i bezpieczeństwa, przykładem relacje z kijowskiego metra, które po 24.02.2022 pełniło rolę schronu dla ludności cywilnej (Haszczyński 2022, s. A5); opis postawy ukraińskich żołnierzy, dla których istotną motywacją do walki była obrona wolności i bezpieczeństwa własnej ojczyzny i jej obywateli (Dąbrowska, Kozubal 2022, s. A6; Wieliński 2022a, s. 1); gest solidarności społeczeństw zachodnich z Ukraińcami walczącymi o wolność (Słabisz 2022, s. A4). Przywoływane przez dzienniki wypowiedzi i decyzje polityczne liderów świata zachodniego, m.in. J. Bidena, A. Blinkena, E. Macrona, B. Johnsona, J. Stoltenberga,

potwierdzały prawo niepodległego państwa, jakim jest Ukraina, do wolności i bezpieczeństwa (Szoszyn, Bielecki 2022, s. A6; Bielecki 2022c, s. A6; Żakowski 2022, s. 14). W publikacji „Dyplomacja a wojna” przeczytać można m.in.:

Stany Zjednoczone i Polska są zaangażowane we wspieranie suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy, o której to podstawowej zasadzie minister spraw zagranicznych Rau i sekretarz stanu Blinken rozmawiali w czasie spotkania w Waszyngtonie 4 lutego. Wraz z naszymi sojusznikami i partnerami będziemy wspierać Ukrainę w obronie przed dalszą rosyjską agresją. Będziemy nadal wspierać wysiłki Ukrainy na rzecz demokratycznych i antykorupcyjnych reform oraz przywrócenia i zabezpieczenia jej granic uznanych na forum międzynarodowym. Stawką jest europejskie i amerykańskie bezpieczeństwo. [...]

Jesteśmy głęboko zaangażowani w to, co dzieje się na Ukrainie, ponieważ szanujemy zasady, na których opiera się międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo: a mianowicie, że granic i integralności terytorialnej państwa nie można zmieniać siłą oraz że państwa mają prawo samodzielnie podejmować decyzje i decydować o własnej przyszłości (Dunnigan 2022, s. A5).

Odnotowano także teksty prasowe opisujące decyzje Sojuszu Północnoatlantyckiego na wschodniej flance NATO w kontekście prawa państw Europy do wolności i bezpieczeństwa swoich obywateli (Słojewska 2022, s. A6).

Godność człowieka jest aksjologicznym źródłem praw człowieka i obywatela oraz podstawą konstytucyjnego katalogu praw i wolności jednostki. Stanowi podstawę prawa naturalnego, wyrażającego się w zasadzie: czyni dobro, zła unikaj. Przysługuje ona każdemu człowiekowi, niezależnie od postępowania człowieka i okoliczności jego życia. Godność wyraża się w poczuciu własnej wartości i oczekiwaniu szacunku ze strony innych. W nowożytnej koncepcji człowieka przyjmuje się, że istota ludzka jest racjonalna i zdolna do działania, dlatego też potrzebuje legitymizacji jej praw (Mrozek 2014, s. 41–47; Wroceński 2016, s. 4–8). Józef Krukowski (1999, s. 192–193). Zwraca się również uwagę, że poszanowanie godności osoby ludzkiej figuruje jako zapis trzech ważnych umów międzynarodowych o zasięgu uniwersalnym: „Karty narodów zjednoczonych” (1945), „Powszechnej deklaracji praw człowieka” (1948) i „Paktów praw człowieka” (1966).

Temat godności człowieka pojawiał się w publikacjach opisujących pomoc okazywaną obywatelom Ukrainy (Tarka 2022, s. A13; Staszak 2022, s. 18–19). W publikacjach prasowych opisywane były różne rodzaje pomocy, m.in. pomocy charytatywnej, a także prawnej. Tytułem przykładu można wskazać artykuł „Czas próby dla prawa międzynarodowego” autorstwa Michała Kowalskiego, który zauważył, że potwierdzeniem istotności godności człowieka są m.in. wdrażane instrumenty prawne w postaci nakładania legalnych sankcji, wszczynanie postępowań przed istniejącymi sądami międzynarodowymi:

Jeśli współczesny porządek międzynarodowopravny ma przetrwać, a międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo oraz poszanowanie podstawowych praw człowieka

mają być zachowane, muszą one zostać utrzymane i kontynuowane (Kowalski 2022, s. A14. Por. także Wieliński 2022b, s. 1).

Prawo do życia, należące w znaczeniu konstytucyjnym do katalogu wolności i praw osobistych, uznaje się za prawo fundamentalne. Jest ono również klasyfikowane w kategorii prawa naturalnego, wynikającego z przyrodzonej godności człowieka, oraz w kategorii prawa podstawowego, które zapewnia korzystanie przez człowieka z innych przysługujących mu praw i wolności (Pietrzak 2013, s. 145–146). Prawo do życia proklamują wszystkie międzynarodowe akty ochrony praw człowieka, m.in. „Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych”, „Konwencja o prawach dziecka”, „Europejska konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności”. Wszystkie te dokumenty uznają konieczność prawnej ochrony prawa do życia (Bassa 2008, s. 133; Różański 2015, s. 259).

Powyższe prawo potwierdzone zostało w licznych publikacjach prasowych potępiających ataki na ludność cywilną czy podkreślających prawo suwerennego państwa, jakim jest Ukraina, do samostanowienia (Szozyn 2022, s. A3).

Topos polityki mocarstw autor rozumie zarówno jako dążenie do dobra wspólnego realizowanego przez światowe mocarstwa (Stany Zjednoczone, Chiny, Rosja, Unia Europejska, Sojusz Północnoatlantycki NATO), jak i umiejętność rządzenia i wyznaczania celów władzy oraz sposobu ich realizacji przez światowe mocarstwa (Mazurkiewicz 2009, s. 86–87). Jak zauważa Piotr Mazurkiewicz (2009, s. 88), „we wspólnocie politycznej istnieje obowiązek troski o dobro wspólnoty wszystkich obywateli oraz każdego człowieka”, co wyraża się w tworzonych przez państwa instytucjonalnych i prawnych ramach, w konsekwencji umożliwiających pojawienie się społeczeństw obywatelskich.

Analizowane dzienniki obszernie miejsce poświęciły wypowiedziom i działaniom liderów politycznych mocarstw w kontekście inwazji Rosji na suwerenne państwo, zaprezentowaniu stanowiska polityków dotyczących przyczyn wojny, możliwych scenariuszy jej zakończenia oraz wpływu zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej na dalszą politykę bezpieczeństwa militarnego i energetycznego (Rau 2022, s. A7; Bielecki 2022b, s. A4; Jendroszczyk 2022, s. A8; Czarnecki 2022b, s. 11; Czarnecki 2022a, s. 10–11; Modolo 2022, s. 11). Odnotowano także publikacje prezentujące komentarze publicystów i ekspertów z obszaru nauk politycznych, np. artykuł Czesława Bieleckiego „Granice wolności Europy”, w którym autor pisze m.in.:

Unia Europejska nie zdobyła się na gest samoobrony wobec Rosji: jasnej deklaracji, że przyjmie Ukrainę. Wciąż słychać głosy mentorów, którzy zapomnieli, że jeszcze dekadę temu uznawali, że Putin jest ot, liberalnym autokratą. [...] Ostatnie tygodnie pokazały, że braci Ukraińców stać, jako państwo i jako społeczeństwo, na więcej niż – wyraźnie zaskoczonych jej oporem – Francuzów i Niemców. Czy weźmie górę solidarność, czy kunktatorstwo? (Bielecki 2022, s. A7).

Inny przykład stanowił tekst Janusza Onyszkiewicza „Nowego Monachium nie będzie”, opisujący szantaż Rosji wobec państw NATO w przededniu wojny:

Wydaje się, że Rosja po raz kolejny, cytując Churchilla, chce wygrać wojnę bez prowadzenia wojny i w tym celu składa, szantażując groźbą wybuchu konfliktu, kolejne propozycje pokojowe. Proponuje zawarcie nowego traktatu, który miałyby zaspokoić rosyjskie obawy przed rzekomą agresją ze strony NATO i zaprowadzić trwałą ład i pokój w obszarze euroatlantyckim (Onyszkiewicz 2022, s. 14).

Topos ekonomicznych następstw wojny potraktowano jako konsekwencje inwazji Rosji na Ukrainę w 2022 r., wyrażające się w produkcji, dystrybucji oraz konsumpcji dóbr i usług w wymiarze globalnym, europejskim i polskim (Nojszewska 2010, s. 12–20).

W analizowanych dziennikach odnotowano dość liczne publikacje odnoszące się do kwestii większej niepewności na rynkach i wyższych cenach surowców energetycznych, jak również niepewnych perspektywach ekonomicznych na przyszłość. Tytułem przykładu można wskazać tu publikację autorstwa Piotra Araka i Andrzeja Kubasiaka (por. także Popiołek 2022b, s. 10) „Nieunikniony rachunek za inwazję Rosji i Białorusi na Ukrainę”:

Od 23 lutego 2022 r. na światowych rynkach rosną ceny kluczowych surowców, które z Rosji trafiają do UE. W tym czasie cena baryłki ropy wzrosła z 80 dol. do 125 dol., czyli o 30 proc., a gazu ziemnego o 117 proc. [...] Podczas 12 dni od momentu wywołania przez Rosję wojny na Ukrainie cena paliwa na stacjach wzrosła o ok. 70 gr na litrze i to mimo wprowadzenia na początku lutego drugiej odsłony tarczy antyinflacyjnej. [...] Złoty, znajdujący się w jednym koszyku z innymi walutami z naszego regionu (węgierskim forintem, czeską koroną, rumuńskim lejem), szybko traci na wartości. [...] Narastającą niepewność widać także w wycenach rentowności obligacji krajów z rynków rozwijających się. Rentowność polskich obligacji dwuletnich wzrosła o 18 proc., natomiast pięcioletnich o 12,5 proc. (Arak, Kubasiak 2022, s. A21).

Zwrócono także uwagę na takie kwestie ekonomiczne związane z wojną na Ukrainie, jak straty przedsiębiorców, stagflacja, inflacja, mniejszy rynek pracowników ze Wschodu, rezygnacja z surowców rosyjskich (ropa, gaz, węgiel) (Kalinowska 2022, s. A11; Wysłocki 2022, s. A9; Siemionczyk 2022, s. A14; Janiszewski 2022, s. A22). Nie zabrakło także artykułów podejmujących tematy ekonomicznych konsekwencji wojny dla Rosji, np. kwestii spadku fortun rosyjskich oligarchów, technicznej niewypłacalności czy sankcji (Popiołek 2022c, s. 13; Popiołek 2022a, s. 9; Popiołek, Orzechowski 2022, s. 2–3; Imielski 2022, s. 10).

Topos migracji i uchodźstwa w podjętej analizie jest rozumiany jako ruch ludności ukraińskiej i innych narodowości, wywołany agresją zbrojną Federacji Rosyjskiej na niepodległe państwo. Wojna, przemoc, klęski żywiołowe i głód stanowią zasadnicze przyczyny procesów migracji i uchodźstwa (Panek, Stawicki 2018, s. 131–132).

Analizowane dzienniki szczegółowo opisały sytuację prawną i ekonomiczną uchodźców z Ukrainy, dane liczbowe dotyczące skali migracji, kwestie integracji uchodźców w społeczeństwie polskim (Zawadka, Ćwiek 2022, s. A7; Nowak-Far 2022, s. A14; Watoła 2022, s. 8; Watoła, Kondzińska 2022, s. 8). Odnotowano

także publikacje prezentujące historię konkretnych rodzin, które zdecydowały się na ucieczkę z okupowanej Ukrainy. W tekście „Uciekli w kilka minut” można przeczytać o tragicznej historii rodzin, które z powodu rosyjskiej agresji zdecydowały się na uchodźstwo:

Ania z mężem, dziećmi i mamą Tatianą w 2014 roku uciekli z Ługańska do Kijowa. Teraz, gdy pierwsze bomby spadły na Kijów, w ciągu kilku minut musieli ewakuować się na zachód. Mąż Ani został w Kijowie – walczy. Tania z mężem Romanem i dziećmi uciekali z ostrzelanego Irpienia [...]. Dima i Dasza uciekli z dziećmi z Borodzianki – tam 24 lutego wjechały pierwsze czołgi. [...] Wrócić nie mogą też Anastazja i Siergiej z Buczy koło Kijowa. Ich miasteczko też zostało rozjechane przez rosyjskie czołgi (Krzyżak 2022, s. A5).

W artykule prasowym „Długa noc na granicy” Michał Olszewski na sposób reporterski opisuje sytuację na przejściu granicznym w Medyce i Przemysłu po inwazji Rosji na Ukrainę:

Pierwszego dnia inwazji przejście graniczne i miasto funkcjonowały jeszcze w oczekiwaniu na rozwój wydarzeń. W nocy z piątku na sobotę przejście wyglądało już jak wielkie obozowisko. [...] Wzdłuż linii kolejowej zaparkowały setki samochodów z tablicami rejestracyjnymi nie tylko z całej Polski, ale też z dużej części Europy – Niemiec, Czech, Finlandii, Belgii. Ukraińcy przyjechali, żeby odebrać swoich bliskich, którzy stoją w gigantycznych kolejkach do przejścia granicznego. Niektórzy czekali w autach już drugą dobę. Wśród nich w starym opłu Nadia Nazarkiewicz z czteroletnią wnuczką Anastazją i zięciem Władimirem. Przyjechali z Kędzierzyna, gdzie pani Nadia pracuje w sklepie. [...] Według informacji uciekinierów w piątek o północy sznur aut ciągnął się na blisko 30 km, a piesza kolejka liczyła około 2 tys. osób, głównie kobiet i dzieci (Olszewski 2022, s. 14–15).

Wyniki analizy ilościowej – realizacja primingu

Analiza ilościowa umożliwiła również zdiagnozowanie sposobu realizacji funkcji *primingu* w perspektywie inwazji Rosji na Ukrainę przez *Rzeczpospolitą* i *Gazetę Wyborczą*. Tabela 9 prezentuje liczbę tekstów, które ukazały się w powyższych tytułach prasowych w poszczególnych okresach analizy.

W okresie 1.02–31.03.2022 *Rzeczpospolita* opublikowała nieco ponaddwukrotnie większą liczbę tekstów niż *Gazeta Wyborcza* (odpowiednio 1148 i 550 tekstów), jedynie przed wybuchem wojny liczba tekstów w dwóch dziennikach opinii była zbliżona. Z podjętej analizy wynika, że największą liczbę publikacji poruszających omawianą problematykę, zarówno w przypadku *Rz*, jak i *GW*, odnotowano w okresie następującym bezpośrednio po inwazji Rosji na Ukrainę: w okresie 25.02–13.03.2022 w *Rzeczpospolitej* ukazało się 520 takich tekstów (średnio 37,14 tekstu na jedną edycję dziennika), w *Gazecie Wyborczej* natomiast 204 tego rodzaju teksty (średnio

14,57 tekstu na jedną edycję dziennika). Z upływem czasu postępował spadek obecności tekstów dotyczących wojny Rosji w Ukrainie w agendzie medialnej obydwu tytułów prasowych, choć należy odnotować większe nasycenie agendy medialnej w kolejnych tygodniach po pełnoskalowej inwazji Federacji Rosyjskiej wobec okresu bezpośrednio poprzedzającego dzień 25.02.2022.

Tabela 9. Liczba tekstów w Rz i GW w poszczególnych okresach analizy (w nawiasie zamieszczono średnią liczbę publikacji w jednym numerze dziennika)

Tytuł prasowy/ okres analizy	1–24.02.2022 (21 edycje Rz, 21 edycje GW)	25.02–13.03.2022 (14 edycje Rz, 14 edycje GW)	14–31.03.2022 (16 edycji Rz, 16 edycji GW)	Ogółem (51 edycji Rz, 51 edycji GW)
<i>Rzeczpospolita</i>	188 (8,95)	520 (37,14)	440 (27,5)	1148 (22,51)
<i>Gazeta Wyborcza</i>	147 (7,0)	204 (14,57)	199 (12,44)	550 (10,78)

Źródło: opracowanie własne.

Największe zainteresowanie mediów newsem ma miejsce tuż po jego zaistnieniu, natomiast z upływem czasu „efekt świeżości” maleje bądź znika (Bartoszewicz 2017, s. 99). W przypadku inwazji Rosji na Ukrainę istnieją jednak czynniki informacji uzasadniające wysokie zainteresowanie polskich dzienników opinii wojną kilka tygodni po jej rozpoczęciu, jak również przed agresją Federacji Rosyjskiej na sąsiednie państwo (Leśniczak, w druku).

Tabela 10. Liczba tekstów prasowych przyporządkowanych do Rz i GW pod względem ich ekspozycyjności (w nawiasie wyrażono liczbę publikacji w punktach procentowych, przyjmując że 100 proc. stanowi ogólna liczba publikacji, odpowiednio 1148 dla Rz i 550 dla GW, ogółem – 1698; w nawiasach podano dane procentowe)

Tytuł prasowy/stopień ekspozycyjności	Ekspozycyjność I stopnia	Ekspozycyjność II stopnia	Ekspozycyjność III stopnia
<i>Rzeczpospolita</i>	72 (6,27)	165 (14,37)	911 (79,36)
<i>Gazeta Wyborcza</i>	51 (9,27)	106 (19,27)	393 (71,46)
Ogółem	123 (7,24)	271 (15,96)	1304 (76,80)

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę miejsce usytuowania tekstu prasowego w tytule prasowym, wyróżniono trzy kategorie ekspozycyjności: I stopnia – gdy tekst ukazuje się na pierwszej stronie; II stopnia – gdy tekst ukazuje się na drugiej lub trzeciej kolumnie; III stopnia – jeśli tekst zostaje opublikowany na dalszych stronach dziennika. Jako najważniejsze zostają potraktowane teksty z ekspozycyjnością I stopnia, w dalszej kolejności II i III stopnia.

Wyniki analizy prasoznawczej pod kątem ekspozycyjności prezentuje tabela 10, uwzględniająca łączną liczbę artykułów przyporządkowanych do wyżej wymienionych kategorii ekspozycyjności.

Odnotowano dominację tekstów o III stopniu ekspozycyjności, których było w sumie 1304, co stanowi blisko 77 proc. wszystkich tekstów spełniających kryteria analizy. W dalszej kolejności sytuowały się publikacje o II stopniu ekspozycyjności (ogółem 271 tekstów, co stanowi blisko 16 proc. próby) oraz o I stopniu ekspozycyjności (łącznie 123 teksty, co stanowi ponad 7 proc. próby badawczej). Nie odnotowano znaczących różnic pomiędzy wzajemnymi proporcjami tekstów obydwu dzienników włączonych do poszczególnych kategorii, tj. zarówno w *Rzeczpospolitej*, jak i w *Gazecie Wyborczej* najliczniej reprezentowane były teksty o III stopniu ekspozycyjności, a najmniej o I stopniu ekspozycyjności. Biorąc pod uwagę liczbę poszczególnych edycji dzienników włączonych do analizy (51 Rz i 51 GW), liczba tekstów sytuujących się w pierwszej kolumnie analizowanych tytułów prasowych jednoznacznie dowodzi znaczącej istotności inwazji Rosji na Ukrainę dla ogólnopolskich tytułów prasy opinii.

Wnioski

Polskie dzienniki opinii zaprezentowały pełnoskalową inwazję Rosji na Ukrainę zasadniczo w perspektywie konfliktu i ludzkich spraw. W *Rzeczpospolitej* odnotowano także wysoki stopień nasycenia publikacji ramą ekonomii. Wyodrębniono większą liczbę tekstów prasowych, którym przyporządkowano toposy kulturowe wobec artykułów z toposami naturalnymi. Do najliczniej reprezentowanych toposów naturalnych należały: prawo do wolności i bezpieczeństwa, godność człowieka, prawo do życia, z kolei do toposów kulturowych: polityka mocarstw, ekonomiczne następstwa wojny, migracja i uchodźstwo. Największe zainteresowanie polskich dzienników wojną Rosji w Ukrainie miało miejsce tuż po jej rozpoczęciu, z upływem czasu „efekt świeżości” malał, ale tylko nieznacznie.

Bliskość geograficzna konfliktu zbrojnego istotnie determinowała polską agendę dzienników opinii w początkowej fazie pełnoskalowej wojny i w okresie bezpośrednio ją poprzedzającym. Stosunkowo niski odsetek tekstów z przyporządkowanymi ramami moralną i odpowiedzialności wynika z cech charakterystycznych prasy opinii, w której w prezentowaniu obrazu rzeczywistości dominuje podejście społeczno-polityczne i ekonomiczne. Wysoką reprezentatywność ramy ludzkich spraw można zasadniczo tłumaczyć procesami personalizacji polityki (Van Aelst, Sheaffer, Stanyer 2012, s. 203–220).

Wyszczególnione toposy naturalne stanowiły dla autorów tekstów kryteria oceny dotyczącej podejmowanych przez Rosję wobec Ukrainy działań politycznych oraz kryteria oceny postępowania liderów państw demokratycznych wspierających obronę niepodległości i suwerenności Ukrainy oraz respektowanie podstawowych praw obywateli Ukrainy w kontekście działań agresora. Z kolei toposy kulturowe wskazywały kluczowe kwestie agendy politycznej oddziałującej na agendę medialną i opinię publiczną. Warto zauważyć, że aż 123 teksty prasowe sytuowały się na pierwszej stronie 102 edycji dzienników opinii. Dowodzi to istotności wojny jako kwestii w agendzie medialnej *Rzeczpospolitej* i *Gazety Wyborczej*.

Wykaz skrótów

GW – Gazeta Wyborcza

Rz – Rzeczpospolita

Bibliografia

Artykuły w czasopismach

- Adamik-Szysiak M. (2018). Kampania wyborcza do Parlamentu Europejskiego w 2014 roku na łamach prasy ogólnopolskiej-studium przypadku „Gazety Wyborczej” i „Rzeczpospolitej”. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, nr 1, s. 79–96.
- Asadzade P., Izadi R. (2022). The reputational cost of military aggression: Evidence from the 2022 Russian invasion of Ukraine. *Research & Politics*, vol. 9(2).
- Baluk W. (2020). Incydent czy akt agresji w rejonie Cieśniny Kerczeńskiej? *Wschód Europy. Studia Humanistyczno-Społeczne*, nr 6(1), s. 197–224.
- Bartoszewicz M. (2017). Wybrane aspekty poznawcze i emocjonalne socjotechniki mediów. *Studia Medioznawcze*, nr 69(2), s. 93–106.
- Bassa B. (2008). Prawo do życia nienaruszalnym prawem człowieka. *Studia nad Rodziną UKSW*, nr 12(1–2), s. 133–143.
- Demel G. (2022). A więc wojna! Pierwsze reakcje polskich tygodników opinii na rosyjską inwazję na Ukrainę. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 84(2), s. 209–225.
- Fernández Ó., Vandendriessche M., Saz-Carranz A., Agell N., Franco J. (2023). The impact of Russia's 2022 invasion of Ukraine on public perceptions of EU security and defence integration: a big data analysis. *Journal of European Integration*, vol. 45(3), s. 463–485.
- Gołębiowska A., Woźnica J. (2019). Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. *Zeszyty Naukowe SGSP/Szkoła Główna Służby Pożarniczej*, nr 1(69), s. 125–140.
- Kreft J., Boguszewicz-Kreft M., Hliebova D. (2023). Under the Fire of Disinformation: Attitudes Towards Fake News in the Ukrainian Frozen War. *Journalism Practice*, s. 1–21.
- Krippendorff K. (2004). Reliability in content analysis: Some common misconceptions and recommendations. *Human Communication Research*, vol. 30(3), s. 411–433.
- Krukowski J. (1999). Przyrodzona godność osoby ludzkiej podstawą praw człowieka w porządku międzynarodowym i konstytucyjnym. *Ethos*, nr 12, s. 191–199.
- Kuca P. (2017). Liderzy i partie IV Rzeczpospolitej na łamach wybranych dzienników opinii w 2005 roku. Analiza badań. *Polityka i Społeczeństwo*, nr 15(01), s. 73–85.
- Leśniczak R. (2022a). News coverage of Christian churches and other religious bodies dealing with the Covid-19 pandemic: An analysis of newspapers in German and English. *Church, Communication and Culture*, vol. 7(1), s. 175–195.
- Leśniczak R. (2022b). Zastosowanie arystotelesowskiej koncepcji toposu w badaniach wizerunku medialnego liderów politycznych i religijnych – przyczynek do dyskusji. *Folia Toruniensia*, vol. 22(1), s. 43–66.

- Leśniczak R. (w druku). Realizacja hipotezy kumulacji Galtunga i Holmboe Ruge w relacjach prasowych z inwazji Rosji na Ukrainę. Kilka uwag do dyskusji nad dziennikarstwem w czasach wojny.
- Lichański J. (2022). Identyfikacja w dawnej i współczesnej retoryce: studium przypadku na wybranych przykładach. *Forum Artis Rhetoricae*, nr 2, s. 113–120.
- Mikosz J. (2019). Aspekty opiniotwórczości polskich dzienników i prasy tabloidowej. *Опії дpyкacтвa*, nr 1(7), s. 240–261.
- Mrozek J.J. (2014). Godność osoby ludzkiej jako źródło praw człowieka i obywatela. *Civitas et Lex*, nr 1, s. 41–47.
- Nowak E. (2012). Koncepcja primingu w studiach nad komunikowaniem politycznym. *Studia Medioznawcze*, nr 49(2), s. 117–129.
- Nowak-Teter E. (2020). Priming Europe. Two perspectives on the European Issues in Poland. *Mediální studia*, nr 14(03), s. 295–321.
- Palczewski M. (2011). Koncepcja framingu i jej zastosowanie w badaniach newsów w Wiadomościach TVP i Faktach TVN. *Studia Medioznawcze*, nr 1(44), s. 31–41.
- Pan Z., Kosicki G.M. (1993). Framing analysis: An approach to news discourse. *Political Communication*, vol. 10(1), s. 55–75.
- Panek B., Stawicki R. (2018). Migracje i nowe uchodźstwo w globalnym świecie. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie*, nr 19(11), s. 131–142.
- Pavlik J.V. (2022). The Russian war in Ukraine and the implications for the news media. *Athens Journal of Mass Media and Communications*, vol. 8, s. 1–17.
- Piątek P. (2011). Publicysta w sporach dzienników opinii w Polsce. Analiza felietonów Rafała Ziemkiewicza w „Rzeczpospolitej”. *Refleksje. Pismo naukowe studentów i doktorantów WNPiD UAM*, nr 3, s. 83–97.
- Pietrzak H. (2013). Prawo do życia, jego nienaruszalność i nierozporządzalność. Aspekty prawno-karne. *Prawo Kanoniczne*, nr 56(2), s. 145–164.
- Przybysz-Stawska M. (2022). Problematyka wojny w Ukrainie na łamach czasopism opiniotwórczych w Polsce. Przypadek *Polityki* (luty–sierpień 2022 r.). *Studia Medioznawcze*, nr 23(4), s. 1322–1341.
- Różański M. (2015). Prawo do życia w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku. *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego*, nr 6, s. 257–267.
- Semetko H.A., Valkenburg P.M. (2000). Framing European politics: A content analysis of press and television news. *Journal of Communication*, vol. 50(2), s. 93–109.
- Skucha W. (2023). Informacje o wojnie kontra uwaga i zainteresowanie odbiorców mediów. 100. dzień wojny w Ukrainie w głównych wydaniach polskich programów informacyjnych i profilach stacji informacyjnych na Facebooku. Analiza porównawcza. *Kultura, Media, Teologia*, nr 1(53), s. 149–176.
- Studnicki P. (2018). Less Oedipus, more Telemachus: the framing of fatherhood in international press. *Church, Communication and Culture*, vol. 3(2), s. 152–173.
- Styczeń T. (2011). Wolność w prawdzie. *Ethos. Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II*, nr 24/3(95), s. 84–95.
- Sulowski S. (2016). Wolność i bezpieczeństwo w kontekście walki z terroryzmem. *e-Politikon*, nr 20, s. 8–24.
- Van Aelst P., Sheafer T., Stanyer J. (2012). The personalization of mediated political communication: A review of concepts, operationalizations and key findings. *Journalism*, vol. 13(2), s. 203–220.

- Wroceński J. (2016). Godność osoby ludzkiej podstawą prawa do wolności religijnej. *Prawo Kanoniczne*, nr 59(3), s. 3–18.
- Zakrzewski D. (2015). Medialny obraz świata i środki go tworzące. *Człowiek w Kulturze*, nr 25, s. 357–379.
- Zięba-Załucka H. (2014). Konstytucyjne aspekty bezpieczeństwa. *Studia Iuridica Lublinensia*, nr 22(2), s. 411–428.

Książki

- Aristotle (1991). *On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*. Trans. and ed. by G.A. Kennedy. New York.
- Blackledge A. (2005). *Discourse and Power in a Multilingual World*. Amsterdam.
- Entman R.M. (2004). *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and US Foreign Policy*. Chicago.
- Goffman E. (1974). *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge.
- Lisowska-Magdziarz M. (2004). *Analiza zawartości mediów. Przewodnik dla studentów: wersja 1.1*. Kraków.
- Nojszewska E. (2010). *Podstawy ekonomii*. Warszawa.
- Ulmer G.L. (1994). *Heuristics: The Logic of Invention*. Baltimore.

Rozdziały w dziele zbiorowym

- González Gaitano N. (2008). Lineamenti metodologici per l'esame della rappresentazione delle radici della socialità che hanno origine nella famiglia. W: N. González Gaitano (ed.). *Famiglia e Media. Il detto e il non detto* (s. 9–33). Roma.
- Karp J. (2009). Bezpieczeństwo państwa. W: W. Skrzydło, S. Grabowska, R. Grabowski (red.). *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz encyklopedyczny* (s. 119–134). Warszawa.
- Marczuk K. (2014). Pojęcie i zakresy human security. W: S. Sulowski, M. Brzeziński (red.). *Trzy wymiary współczesnego bezpieczeństwa* (s. 40–49). Warszawa.
- Mazurkiewicz P. (2009). Polityka jako roztropna troska o dobro wspólne – koncepcja polityki w katolickiej nauce społecznej. W: W. Wesołowski (red.). *Koncepcje polityki* (s. 98–123). Warszawa.
- Miller C. (2000). The Aristotelian Topos: Hunting for Novelty. W: A. Gross, A. Walzer (eds.). *Rereading Aristotle's Rhetoric* (s. 130–146). Carbondale.
- Musiał-Karg M., Łukasik-Turecka A. (2023). Disinformation in the media space during the war in Ukraine. How did Kremlin's fake news blame Ukraine, the USA and NATO for the invasion. W: M. Musiał-Karg, N. Lubik-Reczek (eds.). *The War in Ukraine. (Dis)information – Perception – Attitudes* (s. 13–38). Berlin.
- Piechowiak M. (2003). Prawo a wolność. W: R. Hliwa, A. Schulz (red.). *Prawa człowieka – prawa rodziny. 30 lat Poznańskiego Zakładu Instytutu Nauk Prawnych PAN* (s. 37–54). Poznań.

Artykuły na stronie internetowej

- IMM (2023). Gazeta Wyborcza najbardziej opiniotwórczym medium w Polsce. Na podium także RMF FM oraz Onet [<https://www.imm.com.pl/gazeta-wyborcza-najbardziej-opiniotwórczym-medium-w-polsce-na-podium-takze-rmf-fm-oraz-onet/>; 20.05.2023].

Artykuły prasowe

- Andruchowicz J. (2022). Nie będę czekać aż po mnie przyjdą. Rozm. przeprowadził M. Nogaś. *Gazeta Wyborcza*, nr 45, s. 16.
- Arak P., Kubisiak A. (2022). Nieunikniony rachunek za inwazję Rosji i Białorusi na Ukrainę. *Rzeczpospolita*, nr 57, s. A21.
- Bielecki C. (2022). Granice wolności Europy. *Rzeczpospolita*, nr 70, s. A7.
- Bielecki J. (2022a). Angeli Merkel zabrakło wizji. *Rzeczpospolita*, nr 74, s. A1.
- Bielecki J. (2022b). Polska – nowy Berlin. *Rzeczpospolita*, nr 70, s. A4.
- Bielecki J. (2022c). Weimar powraca z zaświatów. *Rzeczpospolita*, nr 27, s. A6.
- Czarnecki M. (2022a). Biden przysłał nowych żołnierzy do Polski. *Gazeta Wyborcza*, nr 27, s. 10–11.
- Czarnecki M. (2022b). Morawiecki w Kijowie, Orbán na Kremlu. *Gazeta Wyborcza*, nr 26, s. 11.
- Dąbrowska Z., Kozubal M. (2022). Strach ma twarz Putina. *Rzeczpospolita*, nr 48, s. A6.
- Dunnigan R. (2022). Dyplomacja a wojna. *Rzeczpospolita*, nr 32, s. A5.
- Gozman L. (2022). Władze bez zahamowań. Rozm. W. Bielaszyn. *Gazeta Wyborcza*, nr 50, s. 10–11.
- Haszczyński J. (2022). Pierwsza noc pod ziemią. *Rzeczpospolita*, nr 48, s. A5.
- Imielski R. (2022). Teraz musimy uderzyć jeszcze mocniej. *Gazeta Wyborcza*, nr 49, s. 10.
- Janiszewski H. (2022). Czy UE potrafi żyć bez gazu z Rosji. *Rzeczpospolita*, nr 47, s. A22.
- Jendroszczyk P. (2022). Scholz w cieniu Bidena. *Rzeczpospolita*, nr 32, s. A8.
- Kalinowska A. (2022). Przedsiębiorca odliczy straty spowodowane wojną. *Rzeczpospolita*, nr 48, s. A11.
- Kowalski M. (2022). Czas próby dla prawa międzynarodowego. *Rzeczpospolita*, nr 63, s. A14.
- Krzyżak T. (2022). Uciekli w kilka minut. *Rzeczpospolita*, nr 64, s. A5.
- Lorenz W. (2022). Putin odrzucił dyplomację. *Gazeta Wyborcza*, nr 47, s. 5.
- Mazurkiewicz P., Ptak-Iglewska A. (2022). Eksport wywinduje ceny. *Rzeczpospolita*, nr 74, s. A1.
- Modolo G. (2022). Putin w Pekinie: „Zawrzemy nowy sojusz globalny”. *Gazeta Wyborcza*, nr 28, s. 11.
- Nowak-Far A. (2022). Trybunał dla zbrodniarzy, ażył dla uchodźców. Rozm. przeprowadził P. Rochowicz. *Rzeczpospolita*, nr 48, s. A14.
- Olszewski M. (2022). Długa noc na granicy. *Gazeta Wyborcza*, nr 49, s. 14–15.
- Onyszkiewicz J. (2022). Nowego Monachium nie będzie. *Gazeta Wyborcza*, nr 31, s. 14.
- Popiołek A. (2022a). Dlaczego Niemcy są przeciw odcięciu Rosji od SWIFT? *Gazeta Wyborcza*, nr 47, s. 9.
- Popiołek A. (2022b). Jak wojna zmieni naszą gospodarkę. *Gazeta Wyborcza*, nr 46, s. 10.
- Popiołek A. (2022c). Najbogatsi w Rosji tracą miliardy. *Gazeta Wyborcza*, nr 45, s. 13.
- Popiołek A. (2022d). Wielkie osłabienie złotego. *Gazeta Wyborcza*, nr 55, s. 14.
- Popiołek A., Orzechowski H. (2022). Rosyjska gospodarka stacza się na dno. *Gazeta Wyborcza*, nr 49, s. 2–3.
- Radziwinowicz W. (2022). Putin jak Stalin i Hitler. *Gazeta Wyborcza*, nr 46, s. 2.
- Rau Z. (2022). Wspólny plan zwycięstwa. *Rzeczpospolita*, nr 69, s. A7.
- Siemionczyk G. (2022). Wojna to kolejny krok ku stagflacji. *Rzeczpospolita*, nr 46, s. A14.
- Słabisz A. (2022). Surowo ukarać Putina. *Rzeczpospolita*, nr 49, s. A4.
- Słojewska A. (2022). Szpica przybędzie na Wschód. *Rzeczpospolita*, nr 48, s. A6.
- Staszak K. (2022). Mądra pomoc. *Gazeta Wyborcza*, nr 50, s. 18–19.
- Stec R. (2022). Ochronić Chelsea. *Gazeta Wyborcza*, nr 53, s. 24.
- Szoszyn R. (2022). Kobięca twarz walczącej Ukrainy. *Rzeczpospolita*, nr 67, s. A3.

- Szoszyn R., Bielecki J. (2022). Ogrzać się w blasku Johnsona. *Rzeczpospolita*, nr 25, s. A6.
- Tarka A. (2022). Pomagamy naszym przyjaciołom, a nie jakiejs instytucji. *Rzeczpospolita*, nr 73, s. A13.
- Tumidałski W. (2022). Decyzja Hagi może pozbawić Putina prawa weta w ONZ. *Rzeczpospolita*, nr 55, s. A10.
- Urzędowska M. (2022). Zelenski do UE: Udowodnijcie, że jesteście z nami! *Gazeta Wyborcza*, nr 50, s. 3.
- Warzecha Ł. (2022). Błyskotki dyplomatyczne. *Rzeczpospolita*, nr 74, s. A7.
- Watoła J. (2022). Pomoc medyczna dla uchodźców. *Gazeta Wyborcza*, nr 48, s. 8.
- Watoła J., Kondzińska A. (2022). Specustawa na pomoc uchodźcom. *Gazeta Wyborcza*, nr 50, s. 8.
- Wielński B. (2022a). Mariupol jak Aleppo. *Gazeta Wyborcza*, nr 52, s. 1.
- Wielński B. (2022b). Zbrodnie w Charkowie. *Gazeta Wyborcza*, nr 49, s. 1.
- Wysłocki M. (2022). Mobilizacja na Ukrainie to ubytek pracowników w Polsce. *Rzeczpospolita*, nr 46, s. A9.
- Zawadka G., Ćwiek J. (2022). Uchodźcy już w drodze. *Rzeczpospolita*, nr 46, s. A7.
- Żakowski J. (2022). Ta wojna wszystko zmienia. Nie minął tydzień, a żyjemy w innym świecie. *Gazeta Wyborcza*, nr 51, s. 14.

STRESZCZENIE

Celem artykułu była rekonstrukcja obrazu początkowego etapu pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę oraz czasu bezpośrednio ją poprzedzającego w polskich dziennikach opinii *Gazeta Wyborcza* i *Rzeczpospolita*. Dokonano weryfikacji, która z ram interpretacyjnych w ujęciu Holli Semetko i Patti Valkenburg stanowiła ramę dominującą, które topoty (naturalne vs. kulturowe) dominowały w próbie badawczej oraz jak zmieniała się liczba i ekspozycyjność tekstów prasowych wraz z intensywnością relacji prasowych dotyczących wojny Rosji w Ukrainie. W badaniach wykorzystano metodę analizy zawartości, koncepcję ramowania (*framing analysis*), koncepcję torowania (*primingu*) i koncepcję *locus communis*. Rama konfliktu i rama ludzkich spraw były ramami dominującymi w polskich dziennikach opinii. W *Rz* odnotowano także wysoki stopień nasycenia publikacji ramą ekonomii. Dominowały topoty kulturowe nad naturalnymi. Do najliczniej reprezentowanych topotów naturalnych należały: prawo do wolności i bezpieczeństwa, godność człowieka, prawo do życia, z kolei do topotów kulturowych: polityka mocarstw, ekonomiczne następstwa wojny, migracja i uchodźstwo. Największe zainteresowanie polskich dzienników wojną Rosji w Ukrainie miało miejsce tuż po 24.02.2022, a z upływem czasu „efekt świeżości” tylko nieznacznie malał. Artykuł zwiększa wartość poznawczą w obszarze badań nad wizerunkiem inwazji Rosji na Ukrainę w polskiej prasie opinii.

Słowa kluczowe: polskie dzienniki opinii, inwazja, Rosja, ramy interpretacyjne, *tópoi*, torowanie